

revščino in našel tudi v nji še lepoto in zanimivost. Rad je uporabljal boj svetlobe z lučjo, da je dajal svojim prizorom melanholični vtis zastrte nejasnosti, ki vzbuja v gledalcu občutek otožne topline in resnične čustvenosti. Z Israelsom je holandsko slikarstvo po dolgih stoletjih dobilo spet mojstra resnične veličine in osebnosti.

K. D.

SLOVENSKO NARODNO BLAGO

Vinko Möderndorfer

LJUDJE S ČAROVNIŠKO MOČJO IN NAČIN ČARANJA

Čarovnice so bile že pred Kristusom. Ko je Mozes spremenil pred faraonom palico v kačo in to zopet nazaj v palico, je rekel faraon: »To znamo tudi mi!« Poklical je čarovnico in ta je res spremenila palico v kačo, a spremeniti kačo zopet v palico ni znala, jo je »strucalo« (zmoglo, zdelalo; 19). Kristus sam je bil na čarovnice hud, zagrozil jim je: »Prikrila si ti mene, jaz bom pa tebe!« (9). Čarovnice so Kristusa skrile, da bi ga rešile trpljenja, a ker mu je bilo to določeno, jih je zaklel: »Vešče ste bile, vešče ostanete, zatajene pred vsem svetom!« (1).

So čarovniki in čarovnice, zadnjih je več; spomin na čarovnike je z majhnimi izjemami živ le še v slovenski Koroški. Ko dopolni trideseto leto, postane čarovnik ali čarovnica tisti otrok, ki se je rodil v nekakem »mehurju« ali v »srajčki« (opni, 1). Čarovnik ali čarovnica je vsakdo, ki ima na desni roki upognjen sredinec (20). Vsak čarovnik in čarovnica bosta pogubljena, rešiti ju more le tisti, ki se je preselil v kraj skozi tri fare in prinesel iz treh fará blagoslovljeno vodo in zemljo s treh pokopališč (22, 14).

1. Kraji čarovniških zbirališč.

Čarovnice se prikazujejo ljudem kot lučke in nočni ognji, ki se premikajo. Za Userom so bile v brinju vedno luči, te so se pomikale mnogokrat tudi z Zajčjega vrha proti Tuševemu dolu. Nekoč je bila za Zajčjim vrhom Draga tako svetla, da je bilo videti vsako smreko. Na smrekah so posedale čarovnice (25). Ko so šli z Zajčjega vrha belit kole, so nazaj grede zvečer zapazili veliko baklo. Na vsaki strani te je zagorela še po ena. Zadnji dve sta polagoma vsrkali svetlobo srednje in sta tako narasli v znaten plamen. Ko so delavci prišli na Zajčji vrh, so kakor bi trenil pri Lipi izginile bakle: ena za kapelico, druga v vas, tretjo je pa požrla zemlja kar na mestu. Tlela je še, a taka je že brez moči (25). Na križpotju vidijo ljudje mnogokrat večji ogenj, kateremu se izogne vsakdo. Nekoč se fant takemu ognju ni izognil, ko je šel iz Lečjega sela na Hrast. Na križpotju je zapazil velik ogenj in ker je bil bolehav, se je pri njem ogrel in vzel še goreče poleno s seboj na pot. Zaradi tega je zgubil zavest, da ni vedel, kje in kam hodi in so ga tovariši le s težavo pripeljali domov, zbežati jim je hotel na vsakem ovinku. Od tega časa so fanta vsako noč preganjale čarovnice in ni našel več miru (1). Drugemu fantu, ki je zašel prav tako na križpotje, kjer so plesale čarovnice, so te ponudile pogačo. Vzel jo je, v rokah pa se mu je spremenila v konjske fige (20). Kdor bi hotel videti čarovnice, naj si oskrbi leskovo šibo, napravi iz nje obroč, ga položi, kadar prvič

zazvoni k polnočnici, na križpot in naj stopi vanj. Prikazale se mu bodo čarovnice v podobi starih bab z velikimi rilci (20). Nekega moža, ki se je vračal iz mesta in stopil na križpot, so čarovnice prijele in se zadrle nad njim: »Zakaj si nam stopil v skledo in jo zlomil? Plačamo ti za to!« Nosile so ga na metli po križpotjih in travnikih in ga spustile šele, ko so mu zlomile roko; zabičale so mu, da mu bo gorje, če jih izda. Mož je čarovnice poznal, ker so bile vse iz njegove vasi. Isto nesrečo, da je stopil čarovnicam na križpotju v skledo in jo »zlomil«, je imel še nekdo drugi. Tudi tega so vlačile po križpotjih, preden so ga izpustile. Doma se je iz njih norčeval in šel še v drugo ponoči na križpot. Sedaj so ga tako mučile, da je izgubil zavest in se zbudil na slemenu župnikovega hleva, za stolček pa je imel pod seboj korenino koruze (20). Prav rade se držé čarovnice tudi ob studencih in zaradi tega mora vsakdo, ko stopi k vodi, trikrat pljuniti (1). Čarovnice so ujele konjskega pastirja s konji vred za živo mejo. Tam je moral čakati vso noč, šele ob svitu se je mogel s konji premakniti z mesta. Če je še pred mrakom odgnal mimo te meje, je bilo vse dobro; vselej, kadar ga je pa dohitela noč, je moral s konji vred prenočiti za živo mejo (20). Tudi starčka ki se je vračal iz vinograda ob živi meji, so pograbile roke in ga potegnile za mejo. Dve ženski sta ga posadili za pogrjneno mizo, na kateri je bilo mnogo dobrih jedi, katerim ni vedel niti imena. Ko se je najedel in napil, je hotel oditi, a bil je kakor priklenjen na mesto. Šele ob svitu so čarovnice izginile z mizo vred (20). Oče, ki se je v nedeljo vračal iz zidanice k večerji, je šele proti jutru pritaval domov. Ko so domači gledali v Male Rodine, od koder bi moral priti, so tam zapazili modro luč, ki se je pomikala proti Slepčku in se potem razlezla v več desetih lučk (25). Kočar je bil tudi dober klavec in je moral na noč v sosedno vas, da tam zakolje svinje. Iti bi moral preko mostu in žena ga je svarila, naj ne gre od doma, ker mora v noči preko mostu, pod katerim so čarovnice. Ni poslušal ženskega besedičenja. Ko je prišel do mostu, ga je nekdo poklical: »Pojdi sem, pojdi sem, videl boš čudo!« On tudi na tretji klic ni hotel stopiti z mostu in je potem zaslišal glas: »Srečen si, da nisi prišel k nam!« Pod mostom so bile namreč čarovnice (20). Na Obrhu in v črnomeljski lozi je sedež čarovnic. V Beli Krajini hodijo čarovnice na posvet, zabavo in ples in po čarovniško mast na Klek (1, 25).

2. Čarovnice spreminjajo svojo telesno zunanost.

Dekla je videla vsak dan na hlevskem pragu krastačo. Prebodla jo je z gnojnimi vilami in jo vrgla v vodo. Drugega dne je prišla v hišo ženska, katero je vsa vas dolžila čarovništva, in potožila, da jo je tako zdelala, kakor bi jo kdo prebodel z gnojnimi vilami (1). — Kdor natakne na gnojne vile tisto veliko žabo, katere še voz ne pomandra, ko pelje preko nje, bo našel drugega dne te vile daleč od tistega mesta, kamor jih je prejšnjega dne zasadil. Žabe ne bo več na vilah (19). Stara Gabrijela iz Dobovca je hotela sosedi začarati mleko. Pri tem poslu jo je zasačil v hlevu sosedov sin. Gabrijela se je takoj spremenila v žabo, sosedov sin pa je to povaljal v žerjavici in jo potem vrgel čez prag. Drugi dan je bila Gabrijela

vs a opečena in spraviti so jo morali v bolnico (19). V Bogojini je imel kmet dve hčeri čarovnici. Ko jima je zapisoval posestvo, sta zinili, da bo vse takoj »pod njima« in iz teh besed je oče spoznal, da s hčerami ni vse v redu. Zaradi tega je izročitev posestva zavlacel. Ko je šel neke noči preko mostu, sta ga obleteli dve gosi, ga potegnili v vodo, ga vozili po vodi in izpraševali: »Oče, daš posestvo, oče, daš pohištvo?« Ni mu preostajalo drugega, kakor da je privolil: »Naj bo, dal bom!« Oče je kmalu za tem dogodkom umrl (20). Mlad mlinar je imel zaročenko, ki ga je zvečer spremljala od vasovanja v družbi njenih dveh prijateljic. Ko jih je zapustil, je videl, da so odletele v podobi treh ptic. Zaradi tega je hotel zaroko razdreti, one pa so ga odnesle čez Muro in ga tam tako dolgo trpinčile, da jim je obljubil, da bo zaročenko vzel (20). Okoli desete ure zvečer je ustrelil lovec vrano, jo le nekoliko ranil v perut, jo ujel in zaprl doma v kletko. Izginila je iz zaprte kletke. Naslednji večer je šel s tovarišem mimo onega kraja, kjer je bil ustrelil vrano, in vprašala ga je grbasta žena: »Ali nista našla tukaj neko vrano?« »Niti videla je misva«, se je zlagal lovec. V tem trenutku pa je že prifrčala pred njiju obstreljena vrana in grbavka jo je udarila s paličico. Lovec in spremljevalca je obkolil roj čarovnic. Vlačile so ju po zraku in šele pozno proti jutru izpustile (20). Žalik Štefana je nosilo dvanajst gosi čarovnic iz Gornje Bistrice do Žižkov. Zlomile so fantu roko in ga tako zdelale, da je umrl v treh dneh (20). V luninem svitu je lovec ustrelil divjo raco, zadel jo je v perut, a je ni mogel najti, čeprav je videl, kako je padala. Iskat jo je šel drugo jutro. Predenj je stopila čarovnica in mu rekla: »Zakaj si me obstrelil v roko, da še gibati ne morem?« Zapretila mu je z maščevanjem in zaradi tega se lovec ponoči ni upal več iz hiše (20). V Dragi izmed Knežine in Bojancev je kosil steljo stari Babič. Ko je opoldne sedel v senco k obedu, se je dvignil pred njim vrtinec in mož je vrgel vanj nož. Ta je odletel nazaj okrvavljen. Po letu dni je Babič po trgovskih poslih prišel v Primorje in prenočil pri nekem kmetu. Kmetica mu je natančno popisala njegovo vas in okolico Knežine, češ da je bila že enkrat tam. V tem se ni zdržal Babič in je povedal svojo dogodbico z okrvavljenim nožem, žena pa se je razjezila: »Ti si bil torej tisti, čigar nož sem nosila leto dni pod rebrom. Le počakaj, maščevala se ti bom!« Babič je še o mraku pobegnil pred čarovnico iz Primorja v drugo vas (25). V Lokvah je pihala vsak večer čarovnica kakor burja po vasi in tarnala: »Joj, vsi ljudje po vasi imajo mir, le jaz ga nimam!« — »Anka, Anka!« je zaklicala soseda skozi okno in še dodala: »Kam greš?« Čarovnici je takoj odleglo, povedati pa ni hotela, da bi morala vleči voz na Klek, če bi jo soseda ne bila pravočasno poklicala (25).

NOVE KNJIGE

Francè Stelè: **Cerkveno slikarstvo med Slovenci. I. Srednji vek.** Družba sv. Mohorja v Celju 1937. — Kot 93. zvezek Mohorjeve knjižnice je izšlo zdaj to odlično delo spomeniškega konservatorja Franceta Steleta. Razpravo je objavila Mladika v letih 1934 in 1935 pod naslovom: Iz zgodovine slovenskega cerkve-

nega slikarstva. To prvotno razpravo je pisec spričo novih odkritij in dognanj na področju srednjeveške gotske slikarske umetnosti zdaj v ponatisu spopolnil in tu pa tam popravil. Knjiga je prav bogato ilustrirana in ima 326 strani. Pisatelj obravnava gradivo tako poljudno, da je razumljivo tudi preprostejšemu bralcu laiku. Dodane podobe so besedilu v prepotrebno dopolnilo in pojasnilo. Ko bodo obdelane še sledeče dobe, bomo imeli zgleden priročnik in pregled slovenske upodabljačje umetnosti do naših dni. Zlasti bo Steletova razprava zelo koristna vsem, ki bodo uporabljali njegova Monumenta artis slovenicae, kjer je moral pisec obravnavati predmet mnogo bolj zgoščeno in na kratko. Vsem, ki se zanimajo za snovanje in usodo umetnikov nekdanjih časov na slovenskih zemlji, bo ta nova Steletova knjiga prepotraben vodnik in tolmač. Zlasti jo priporočamo v pozoren študij tistim, ki imajo v praksi opraviti s cerkveno umetnostjo. K. D.

Bratko Kreft: **Velika puntarija.** Dramska kronika iz leta 1575 v petih dejanjih. Str. 147. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani 1937. — Kreft se je v Veliki puntariji le lotil dramske, bolj sploh leposlovnne obdelave zgodbe kmečkega punta. Pregelj s Tolminci in nekateri drugi z manj posrečenimi poskusi so motiv punta že izrabljali, le Gubčevega upora, velikega slovenskega punta v zvezi s Hrvati, se ni upal lotiti nihče. Kreft je pogumno zagrabil za snov, toda premlada je še v našem slovstvu in v našem zgodovino-pisju, da bi njegov poskus pomenil tudi že popoln uspeh. V petih dejanjih je ostro prikazal dvoje svetov: kmečkega in fevdalnega, in sicer vsakega ločeno, v svojem dejanju. V prvem dejanju se sklene kmečki upor. Drugo dejanje kaže plemstvo v njih prepiru in ukrepanju proti kmečkim vojskam, ki se že bijejo. Tretje dejanje prinaša že višek in zlom kmečke vstaje: bitko pri Stubiških toplicah in uporniški poraz. Četrto dejanje kaže spet plemiče v času, ko so kmetje pred sodniki, peto dejanje pa spet kmete v ječi, od koder odvedejo Gubca in Pasanca na morišče. Drama kot celota ni enota, posebno plemiški dejanji sta le zunanje efektni in precej razvlečeni. Ta Puntarija je res pet posameznih enodejank, ki so posamezne močne in žive, kot celota pa ne zadovolje. Zdi se, kakor da je snovi za eno dramo preveč, da si je na drugi strani dramatik čutil potrebo, da prikaže oba tabora. Toda pri dejanjih v plemiškem okolju več slišimo kakor vidimo. Pri njih se dejanje zaustavlja in ne gre dalje. Tako v začetku drugega dejanja plemstvo poroča o kmetih in pripoveduje znane stvari. O prvih porazih in bojih kmečke vojske zvemo samo iz kratkega pisma, tako da nenadoma pademo od zarote v prvem dejanju v glavno bitko in poraz v tretjem dejanju. Četrto dejanje spet pripoveduje o dogodkih po stubiški bitki in peto dejanje nas spet preseneti z obsodbo. Dramatičnost te kronike je bolj zunanja kot notranja. Gibalo drame ni notranja veličina teh ljudi, drama se nam kaže le bolj v zunanjih kretnjah, ki nam je njih notranje gonilo ostalo skrito. Zdi se, kakor rečeno, da je snov za eno dramo prevelika in da je premlada v našem slovstvu. Ko bo imela za seboj tako preteklost kakor motiv Veronike Deseniške, bo brez dvoma bolj uspela. Dramatik je dodal kratek članek, kjer opisuje zgodovino kmečkega upora, in okrasil knjigo z lepimi onodobnimi lesorezi. Viktor Smolej.